Pedagógiai Lexikon, javított változat:Állam és egyház (az iskolaügyben)

az isk.-ügy áll. befolyásolása egészen a XVIII. sz.-ig az egyházpol.-n keresztül történt, hiszen az egyházak az isk.-rendszerek fenntartói és irányítói voltak. A XVIII. sz.-ban a felvilágosodás hatására megnövekedett az isk.-ügy áll. befolyásolásának igénye és szándéka. A kiterjedt és közp.-ilag irányított isk.-hálózattal rendelkező jezsuita rendfeloszlatása (1773) az európai kat. országokban az isk.-rendszer fokozottabb áll. ellenőrzését, a rend tulajdonának (más szerzetesrendek közötti) áll. újraelosztását, ill. isk. célokat szolgáló közp.-i kezelését tette lehetővé. - Az ~ oktatási viszonya a francia forradalom óta, s különösen az 1900 körül egész Európában lezajlott újrarendeződés következtében három jól elkülöníthető kérdéskört ölel fel. 1. Az egyházak lehetőségei és jogai az oktatási rendszer egészét szabályozó közp.-i dokumentumok (ttv.-ek, tk.-ek, tanári segédkönyvek, utasítások, mintatanítások, házirendi keretszabályok) tartalmának szabályozására. 2. Az egyházak lehetőségei és jogai a nem általuk fenntartott intézményekben folytatott tevékenységre: hitokt.-ra, isk.-i imára, vallásos ifjúsági mozgalmak szervezésére. 3. Az egyházak mint isk.-fenntartók viszonya az áll. okt.-pol.-jához, ezen belül az okt. finanszírozásához, a tanügyigazgatáshoz, az isk.-felügyelethez, a szerkezetpol.-hoz. - Az ~ viszony főbb okt.-pol.-i modelljei. USA-modell . Az isk. tevékenységét szabályozó bírói gyakorlat tanügyigazgatás a közintézményekből kirekeszti a vallásgyakorlást, ill. a hitokt.-t. Az egyházi isk.-k nem kapnak áll. támogatást; fenntartásuk a tandíjakból, ill. egyházi, alapítványi támogatásból történik. Francia modell.A XIX. sz. végén szekularizált francia isk.-rendszerben szekularizáció az utóbbi években kísérletek történnek a világnézeti elkötelezettségtől mentes vallásismeret bevezetésére. Hitokt.-t közintézmény nem szervez, a tanítási hétből 1 szabadnap („szabad szerda”, „szabad csütörtök”) áll a tanulók rendelkezésére, melyen, ha akarnak, hittanra is járhatnak. Az utóbbi években az isk. e célra már helyet is biztosít. A felekezeti isk.-k áll. támogatást kapnak. Ez azonban nem érheti el a közintézmények finanszírozásának szintjét. Holland modell.Az isk.-rendszer több lábon („pilléren”) nyugszik: az óv.-tól a diplomáig terjedő párhuzamos intézményrendszere van a felekezeteknek, az áll.-nak és humanistáknak, azaz az egyháziasság minden formáját elutasító, laikus társ.-i szerv.-eknek. Német modell.Az európai gyakorlatot leginkább szimbolizáló német modellben az egyházi isk. aránya alacsony. Az áll. finanszírozásuk teljes körű is lehet, ez azonban az áll. normák szigorú betartásával párosul. A tanrendbe integrálódó fakultatív vallásokt. az utóbbi évtizedekben - Európa más országaihoz hasonlóan - veszít felekezeti jellegéből, s ált. vallásismeretté, vallástört.-i ismeretté válik. - A mo.-i ~ viszonyt a XIX. sz. közepétől a felekezetek fokozatos egyenjogúsodása és a fokozatos (néha békés, néha konfliktusokkal

terhelt) szétválás határozta meg. Ebben az értelemben az 1848-as, az 1868-as, az 1895-ös és az 1990-es egyházi tv.-ek összefüggő sort alkotnak. Az oktatási viszony alakulása ennél bonyolultabb. Az 1868:38. tc. elfogadta az el. oktatás túlnyomóan felekezeti jellegét, de kimondta, hogy minden olyan községben, ahol 30 olyan más vallású gyermek van, akiknek szülei a fennálló felekezeti isk.-t használni nem akarják, ott a község köteles isk.-t szervezni. Az áll. normák megtartását a felekezeti isk.-ban az 1876-os tv. értelmében a min. által kinevezett, de a megyei közig.-i bizottság előadójaként működő tanfelügyelő ellenőrizte. 4. Az 1890-es évek tv.-ei az egyházi isk.-nak nyújtott áll.-segély növekedésével párhuzamosan növelték az áll.-i tanügyigazgatás jogait a felekezeti isk.-ban. Ezt ellensúlyozta azonban, hogy 1896-tól kezdve a közigazgatási bíróság őrködött azon, hogy az áll.-segély elosztásában a megyei és az áll. hivatalok felekezetileg pártatlanul járjanak el. 1907 óta a felekezeti isk.-k tanítói köztisztviselőkké váltak. A Horthy-korszakban az 1883 óta széles körű autonómiát élvező felekezeti középisk.-k autonómiája mérséklődött: az 1935. évi 6. tv.-t követően a tanügyigazgatás mélyen belenyúlt a felekezeti isk.-k életébe is. Az egyházi isk.-k növekvő kiszolgáltatottságának mélyebb oka abban keresendő, hogy az egyházak lényegesen nagyobb isk.-rendszert tartottak fenn annál, mint ami saját forrásaik s híveik igénye alapján reális volt. A tanügyigazgatás célja 1945 után a felekezeti isk.-k egyetlen ált. isk.-vá való összevonására irányult. Ez a törekvés és a baloldali pártok pol.-i akarata együttesen vezetett az 1948-as isk.-áll.-osítási tv.-hez. - 1990-ben a parlament elfogadta az 1990:4. tv.-t, mely az ~ viszonyának azóta is alaptv.-e. A tv. az egyházak egyenjogúságának biztosítása mellett rögzíti az egyháziisk.-indítás szabadságát, s azt, hogy az áll. köteles az áll. isk.-kal azonos támogatást, ún. fejkvótát biztosítani számukra. Ezt követően megkezdődött az egyházi ingatlanok - oktatási célokat is szolgáló - részleges reprivatizációja; 1994-ben a kormány három évre szóló megállapodást kötött az egyháziisk.-fenntartókkal egyrészt a közösségi célokat szolgáló épületek visszaadásáról, másrészt az egyházak, ill. az egyházi szolgáltatások áll. támogatásának fokozatos kiterjesztéséről. A hitokt.-ra vonatkozóan világnézetileg el nem kötelezett oktatás - Ir. Gergely J.: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Bp. 1985.; Educatio, 1992. 1.

Készítette: Nagy Péter Tibor